

2021.02.12 10:25 | Kategorija: [Lietuvos politika](#), [Komentarai](#)

Ramūnas Vilpišauskas. Dar kartą apie Lietuvos vadovų dalyvavimą Europos Vadovų Taryboje - KOMENTARAS

Komentaras

Tai yra nepriklausomas komentaras. Jį perspausdinti BNS klientai gali tik nekeisdami pavadinimo ir teksto. Nuoroda į BNS būtina.

Ramūnas Vilpišauskas

2021-02-12

Jau porą savaičių Lietuvoje vyksta diskusijos apie tai, kas šaliai turėtų atstovauti Europos vadovų taryboje (EVT) – institucijoje, kurioje strateginius klausimus sprendžia ES šalių vadovai (premjerai ar prezidentai, priklausomai nuo šalies konstitucijos). Atrodo, tema jau gana išsamiai aptarta ir belieka laukti politinės konkurencijos tarp valdančiųjų Seime ir prezidento tolesnės eigos. Vis dėlto verta atkreipti dėmesį į tai, kas yra tiesiogiai susiję su šalies Europos politikos formavimu ir atstovavimu ES institucijose, bet liko šios diskusijos paraštėse.

Pirmiausia trumpai apie tai, ką verta žinoti iš jau viešai aptartų dalykų. Lietuvos Konstitucija neapibrėžia, kas mūsų valstybei turėtų atstovauti EVT. Kai kurie politikai sako, kad Konstitucijos nuostatos, nustatančios Lietuvos institucijų bei vadovų vaidmenis ir nurodančios, kad vyriausybė atsako už ekonominius ir socialinius reikalus, o prezidentas – užsienio politiką, kurią vykdo kartu su vyriausybe, reiškia, jog atitinkamai pagal EVT posėdžiuose svarstomų klausimų pobūdį turėtų dalyvauti arba premjerė, arba prezidentas. Kai kas atkreipia dėmesį į tai, kad valstybės vadovu vadinamas prezidentas.

Tad teisinio reglamentavimo požiūriu erdvės interpretacijoms yra nemažai. Tokiu atveju svarbi tampa nusistovėjusi praktika. Po to, kai 2004 m. Lietuva įstojo į ES, jai EVT atstovaudavo arba premjeras, arba prezidentas, o kartais vykdavo abu. Pirmų penkerių narystės ES metų laikotarpiu prezidentu antrą kadenciją dirbęs Valdas Adamkus derindavo atstovavimą Lietuvai EVT su vienas kitą premjero pozicijoje keitusiais politikais (A. Brazausku, laikinai šias pareigas ėjusių Z. Balčyčiu, G. Kirkilu bei A. Kubiliumi), o ne kartą dalyvavo ir kartu su jais. Tad praktika buvo įvairi. Tol, kol 2009 m. įsigaliojo Lisabonos sutartis, apribojusi ES valstybių vadovų dalyvavimą EVT iki vieno asmens. Tai sutapo su Daliaus Grybauskaitės išrinkimu Lietuvos prezidente, o ji, turbūt suderinusi su tuometiniu premjeru A. Kubiliumi (ar tiesiog informavusi jį – priklausau nuo vertinimo), nusprendė būti vienintele Lietuvai atstovaujančia vadove EVT abiejų prezidentavimo kadencijų metu. Tam buvo ir svarių argumentų – D. Grybauskaitė turėjo patirties dirbant svarbioje pozicijoje Europos Komisijoje, naudingų kontaktų ES institucijose, o prieš tai ir darbo patirties Finansų ministre bei diplomatinėje tarnyboje.

Šiuo požiūriu Gitano Nausėdos situacija yra visiškai kitokia. Prieš tapdamas prezidentu jis neturėjo ne tik patirties su Europos politikos reikalais, bet su jokiais politikos reikalais. Be to, remiantis Lietuvos diplomatų atsiliepimais, pernelyg nepersidirbdavo atstovaudamas Lietuvai EVT posėdžiuose, kai tik pradėjo vykti į juos, ypač dirbant jų paraštėse ir susitinkant su kitų ES šalių vadovais Lietuvai svarbiais klausimais. Tik reikėtų atsakyti į klausimą, ar atstovavimas Lietuvai EVT turėtų priklausyti ne tik nuo EVT svarstomų klausimų, bet ir nuo prezidento ar premjero

pozicijose dirbančių asmenybių. Pakanka argumentų į jį atsakyti neigiamai. Tai būtų ydinga praktika pirmiausia pagrindinių teisės principų, pvz. tikrumo, požiūriu. Įgaliojimų derinimas su šaliai vadovujančių asmenybių bruožais, patirtimi ar politinėmis priklausomybėmis labiau būdingas autoritarinėms šalims, o ne demokratinėms, besivadovaujančioms teisės viršenybės ir kitais Lietuvos Konstitucijoje deklaruojamais principais.

Bet taip pat sudėtinga atsakyti į klausimą, kada EVT turėtų dalyvauti prezidentas ar premjerė, jei būtų sekama Lietuvos Konstitucijoje apibrėžtomis atsakomybės sritimis. EVT posėdžiuose dažniausiai svarstomi ir ekonominiai klausimai, kurie aktualesni būtų premjerei, ir užsienio reikalai, kuriais turėtų rūpintis prezidentas. Beveik kiekviename EVT posėdyje, net ir tematiškai labiau apibrėžtuose, galima rasti abiejų tipų klausimus, o dažnai tai, kas oficialiai nurodoma, kaip ne pagrindiniai reikalai, susilaukia daugiausia dėmesio. Pavyzdžiui, praėjusių metų rugsėjo pabaigoje vykusioje EVT turėjo dominuoti bendrosios rinkos reikalai, bet daugiau dėmesio susilaukė užsienio politikos klausimai – Lietuvai svarbus ES reagavimas į krizę Baltarusijoje bei Turkijos veiksmai Viduržemio jūroje. Kam tokiu atveju – prezidentui ar premjerei – būtų buvę tinkamiau EVT atstovauti Lietuvai? Be to, neretai svarbesnių klausimų sprendimo nepavyksta pasiekti vienos EVT metu, tad prie jų grįžtama vėl ir vėl, o tokiais atvejais yra svarbus dalyvavimo derybose tęstinumas.

Tad ir teisės principai, ir nusistovėjusi praktika siūlytų neskubėti su esamos tvarkos pakeitimais. Kaip teisingai pastebėjo kolega Tomas Janeliūnas, geriau vadovautis klasikiniu konservatorių principu „netaisyk to, kas nesugadinta“. Dėl suprantamų priežasčių (siekiu šalinti buvusios Sovietinės sistemos paveldą Lietuvos valstybės tarnyboje ir viešajame sektoriuje) nuo pat nepriklausomybės atkūrimo už pokyčius agitavę Lietuvos konservatoriai pastaraisiais metais ėmė pripažinti šį klasikinį principą. Tačiau prieš pritariant jo taikymui šiuo klausimu vertėtų dar kartą pagalvoti, ar tikrai tai, kas šiuo metu praktikuojama, gali būti laikoma veikiančiu, nesugadintu dalyku. Tik pradėti reikėtų ne nuo prezidento ir premjerės atsakomybių ir dalyvavimo EVT peržiūros.

Jei Seimo valdantieji siekia peržiūrėti Lietuvos dalyvavimą ES reikaluose, pradėti vertėtų nuo Europos reikalų koordinavimo sistemos veiksmingumo įsivertinimo. Ši sistema Lietuvoje buvo reformuota kelis kartus. Pirmiausia – po 1996 m. Seimo rinkimų įkūrus Europos reikalų ministeriją ir jai iš Užsienio reikalų ministerijos perdavus pasirengimo pradėti derybas dėl narystės ES darbus. Jau po dviejų metų – panaikinus Europos reikalų ministeriją ir sukūrus prie Lietuvos vyriausybės Europos komitetą, kuris sėkmingai koordinavo Lietuvos derybas su ES dėl narystės ir pasirengimą jai. Dar kartą – prieš įstojimą į ES panaikinus Europos komitetą, decentralizavus Europos reikalų koordinavimą bei perdavus už tai pagrindinę atsakomybę Užsienio reikalų ministerijai. Tokia reformų istorija rodo paradoksalią institucinę kaitą, kai, Lietuvai įstojus į ES, buvo grįžta prie Europos reikalų kaip užsienio reikalų supratimo.

Beje, pastaroji decentralizavimo reforma buvo dar labiau įtvirtinta 2009 m. A. Kubiliaus vyriausybės sprendimu. Taigi, apie tai turėtų žinoti ir premjerė Ingrida Šimonytė (o detalai apie Europos reikalų koordinavimo reformų istoriją jai bei Seimo Europos reikalų komiteto nariams galėtų papasakoti jos patarėjas Darius Žeruolis). Vadinasi, jei laikytume ES reikalus labiau vidaus, o ne užsienio politikos reikalais, kaip teigia šios diskusijos iniciatoriai Seime, pirmiausia reikėtų atsakyti į klausimą, ar reforma neturėtų būti pradėta nuo Europos reikalų koordinavimo Lietuvos viduje peržiūros. Jei atsakomybę už koordinavimą būtų nuspręsta iš Užsienio reikalų ministerijos perduoti Vyriausybės kanceliarijai, tada tvirčiau galima būtų pagrįsti ir poreikį peržiūrėti atstovavimo Lietuvai EVT praktiką. Kartu reikėtų įvertinti ir Seimo Europos reikalų komiteto vaidmenį atliekant parlamentinę priežiūrą, nes tyrimai rodo, kad iki šiol jis atliekamas tik formaliai, be rimtesnių diskusijų pritariant Lietuvos vykdomosios valdžios pozicijai, kurią ji atstovauja ES institucijose. Tad galbūt nusistovėjusi Lietuvos dalyvavimo ES praktika turi taisytinių dalykų, bet pradėti reikėtų ne nuo to, kas siūloma dabar.

Ramūnas Vilpišauskas yra Vilniaus universiteto Tarptautinių santykių ir politikos mokslų instituto Jean Monnet profesorius

